

DOI 10.7251/NSK1801076P
УДК 316.644-057.874:371.135(497.11)
Кратко саопштење

Ранка Перућица¹

Универзитет у Источном Сарајеву, Медицински факултет Фоча

Биљана Сладоје-Бошњак²

Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале

УЧЕНИЧКЕ ПРОЦЈЕНЕ СТИЛОВА РАДА НАСТАВНИКА У НАСТАВНОМ ПРОЦЕСУ ДАНАС

***Апстракт.** Савремена истраживања у области образовања показују да наставни стил умногоме одређује квалитет и ниво школског постигнућа ученика. Стили рада наставника се сматрају веома значајним за успјешно учење у наставном процесу данас. Значајно подручје испитивања представља утврђивање да ли и у ком смислу социјално – статусна обиљежја као пол и узраст ученика су повезани са стилима рада наставника. Циљ овог рада био је да испитамо како ученици процјењују заступљеност стилова рада наставника у зависности од пола и узраста ученика. Наша главна хипотеза гласила је да постоје одређене разлике у заступљености стилова рада наставника у зависности од пола и узраста ученика. Узорак истраживања чинили су ученици седмих, осмих и деветих разреда са подручја Сарајевско-романијске регије. На основу добијених резултата истраживања заступљеност демократског стила рада наставника у зависности од пола ученика није регистрована, док је регистрована заступљеност демократског стила у зависности од узраста ученика. Када је у питању ученичка процјена присуства аутократског и анархичног стила рада наставника, регистрована је заступљеност оба стила у зависности од пола ученика, док заступљеност у зависности од узраста није регистрована код аутократског и код анархичног стила рада наставника. Ученици мушког пола су процјенили да њихови наставници у свом раду више користе аутократски и анархични стил рада.*

***Кључне ријечи:** стил рада наставника, пол и узраст ученика, настава данас.*

Увод

Једна од незаобилазних тема у досадашњим расправама о квалитету образовања јесте однос између стила рада наставника и пожељних и очекиваних васпитно-образовних исхода у раду са ученицима. Бројна истраживања, нарочито у другој половини 20. вијека, посвећена су проучавању ефикасности наставе,

¹ rankaskrkar78@gmail.com

² biljana.sladoje.bosnjak@ffuis.edu.ba

стиловима руковођења разредом, ставовима наставника и ученика, чиниоцима који утичу на боље међусобне односе и слично. Познато је да је наставник значајан фактор у интеракцији наставник – ученик у наставном процесу. Упркос богатству информација о наставниковом понашању и његовом начину рада у настави, и данас, у 21. вијеку истиче се неопходност додатних истраживања као што је испитивање заступљености стила рада наставника у зависности од пола и узраста ученика. Када је ријеч о начину успостављана интеракције са учеником, можемо говорити о два утицаја. С једне стране, то је утицај понашања наставника на понашање ученика, и са друге стране, да понашање ученика утиче на понашање наставника. Понашање наставника и ученика у наставном процесу утиче на квалитет међусобних односа. Квалитет међусобних односа (добар или лош), утиче на то какав ће бити васпитно-образовни ефекат. Један од фактора који утиче на карактер педагошке климе у одјељењу погодне за развој међуљудских односа који могу бити више или мање демократизовани је стил рада наставника (Милошевић, 2009). Светлана Костовић је васпитни стил дефинисала као понашање наставника условљено социјално-емоционалном климом у васпитно-образовном процесу (Костовић, 2000).

У традиционалној настави су позната три стила руковођења и то: демократски, аутократски и лесе-фер стил рада. Сваки од ова три стила има своја обиљежја, односно карактеристике које га описују. У наставку овог дијела рада укратко ћемо објаснити сваки од наведених стилова. Када говоримо о демократском стилу рада наставника ту запажамо наставне ситуације у којима наставници подстичу ученике на рад и активности, уважавају ученике, дају повратне информације и заједно са њима проналазе нове начине и моделе рада. У оваквим наставним ситуацијама наставник је члан колектива и у демократској атмосфери успоставља однос са ученицима у којима ће бити заступљена равноправност и узајамно и заједничко дјеловање свих учесника васпитно-образовног процеса. Наставник са демократским стилем рада настојаће да за сваког ученика пронађе посебно одговарајуће методе учења и поучавања. У свом раду полази од претпоставке да сваки ученик може да савлада градиво. Мандић је говорећи о повољној социо-емоционалној клими у одјељењу рекао да она настаје као резултат узајамне сарадње између наставника и ученика. Наставник који у свом раду користи аутократски стил рада истиче се превеликом доминацијом над ученицима, приликом извођења наставних активности не води рачуна о индивидуалним разликама, не уважава мишљење ученика, сам доноси одлуке приликом одабира начина рада. Наставник код кога доминира аутократски стил рада од ученика тражи подчињавање и строгу послушност у извршењу задатака. Лесе-фер стил рада наставника карактерише потпуна слобода у раду ученика. Ученици имају потпуну слободу, присутна је неодговорност свих учесника у васпитно-образовном раду. Сваки од наведених стилова рада наставника одговара одређеној наставној ситуацији, одређеним условима и има своје добре и лоше стране (Stilin, 2005).

Методолошки дио

Као што је већ наглашено у теоријском дијелу, проблем стила рада наставника је већ разматран и проучаван са стране педагошких и психолошких наука. У овом раду циљ нам је био да испитамо како ученици процјењују заступљеност стилова рада наставника у зависности од пола и узраста ученика. Пошли смо од претпоставке да одређене разлике постоје у ученичким процјенама заступљености стилова рада наставника у зависности од пола и узраста ученика.

У овом раду користили смо двије методе и то: методу теоријске анализе и методу емпиријског неексперименталног истраживања (сервеј метод). Методу теоријске анализе користили смо кроз разраду теоријске основе истраживања и при упознавању и анализи садржаја претходних истраживања која су предметно и методолошки сродна овом проблему. Сервеј метод користили смо за типично теренско истраживање на изборном узорку помоћу инструмената одабраних за потребе овог истраживања.

Користили смо технике скалирања и анкетања, инструменте анкетни упитник и скалу за мјерње ученичких процјена стила рада наставника. Узорак испитаника има елементе најмерног и пригодног узорка. Узорак истраживања чинило је 611 ученика завршних разреда основне школе од тога, 315 ученика мушког пола, и 296 ученика женског пола. Истраживањем су обухваћене ОШ „Веселин Маслеша” у Фочи, ОШ „Свети Сава” Источно Ново Сарајево, ОШ „Петар Петровић Његош” Источна Илиџа, ОШ „Пале” Пале, ОШ „Србија” Пале. Истраживање је проведено групно, за вријеме редовне наставе у трајању од пола сата.

Табела 1: Структура узорка с обзиром на пол и узраст ученика

Разред	Број ученика	Пол	
		Женски	Мушки
Седми	195	112	83
Осми	210	109	101
Девети	206	94	112
Укупно	611	315	296

Од инструмената за прикупљање података коришћени су:

– Упитник за испитивање социјално-демографских карактеристика: пол и узраст ученика.

– Скала за испитивање ученичких процјена стилова рада наставника.

Ученици су процјењивали три стила рада наставника, демократски, аутократски и лесе-фер стил. Скала садржи 35 питања. Ученици су имали задатак да процијене код коликог броја наставника су присутне одређене особине (од 1 – сви наставници, до 5 – ниједан наставник). Релијабилност инструмента провјерена је методом анализе ставки. Кронбах-алфа коефицијент за демократски стил износио је 0,76, за аутократски 0,63, лесе-фер стил 0,60. Као примјер тврдњи наводимо слједеће: за демократски стил рада наставника – „наставници воле када их ученици прекидају у настави са питањима да би сазнали нешто више о

деталјима или да би боље разумјели градиво”, за аутократски стил рада наставника – „шта кажу и захтијевају наставници, ученици морају да саслушају” за равнодушни стил рада наставника – „наставници сматрају да инсистирање на дисциплини није неопходно”.

Статистичка обрада података вршена је у SPSS програму 12. У складу са постављеним циљевима истраживања коришћени су сљедећи статистички поступци. T-test и Kraskal-Volison тест као показатељи значајности разлика међу варијаблама.

Резултати

У овом раду приказали смо резултате истраживања који говоре о томе да ли постоје разлике у ученичким процјенама стилова рада наставника у зависности од пола и узраста ученика.

Резултати тестирања разлика у ученичким процјенама стилова рада наставника у зависности од пола ученика вршене су t-тестом. У табели број 2. приказани су резултати ученичких процјена стилова рада наставника у зависности од пола ученика.

Табела 2: Тестирање разлика међу аритметичким срединама скорова који су на скали за процјену стилова рада наставника постигли ученици различитог пола

Стил рада наставника	Пол	N	Аритметичке средине	Стандардна девијација	Стандардна грешка разлике	t	p
Демократски	Мушки	316	39,24	8,448	0,475	1.546	0.123
	Женски	297	38,18	8,554	0,496		
Аутократски	Мушки	316	38,88	6,735	0,379	3.878	0.000
	Женски	297	36,85	6,197	0,360		
Лесе-фер	Мушки	316	28,32	6,061	0,341	2.825	0.005
	Женски	297	27,02	5,207	0,302		

Величине статистика $t = 1,546$ и његов ниво значајности $p = 0,123$, говоре нам да не постоји статистички значајна разлика у ученичким процјенама демократског стила рада наставника у зависности од пола ученика, док величина статистика $t = 3,878$ и његов ниво значајности $p = 0,000$ за аутократски стил говори нам да постоји статистички значајна разлика у ученичким процјенама аутократског стила рада наставника у зависности од пола ученика. На основу добијених вриједности статистика $t = 2,825$ и његовог нивоа значајности $p = 0,005$,

такође, можемо закључити да одређена разлика постоји када је у питању ученичка процјена анархичног стила рада наставника у зависности од пола ученика.

Разлике у ученичким процјенама стилова рада наставника у зависности од узраста ученика вршене су помоћу Краскал-Волисовог теста. Примјеном Лавеновог теста, на основу добијених вриједности (7,137, уз $p = 0,531$), видимо да варијансе варијабли нису хомогене и да није могуће примјенити анализу варијансе. У табели 3. приказани су резултати ученичких процјена стилова рада наставника у зависности од узраста ученика.

Табела 3. Разлике у ученичким процјенама стилова рада наставника у зависности од разреда који ученици похађају

	Разред	N	Просјечни ранг	χ^2	p
Демократски стил	Седми	193	381,36	48.740	0.000
	Осми	189	282,61		
	Девети	233	267,83		
Аутократски стил	Седми	193	326,17	3.175	0.204
	Осми	189	304,27		
	Девети	233	295,98		
Лесе фер стил	Седми	193	318,63	3.364	0.186
	Осми	189	288,43		
	Девети	233	315,07		

На основу добијеног $\chi^2 = 48,740$ и његовог нивоа значајности $p=0,000$, закључујемо да постоји статистички значајна разлика у ученичким процјенама демократског стила рада наставника у зависности од узраста ученика. Добијени $\chi^2 = 3,175$ и његов ниво значајности $p = 0,204$, показују нам да нема значајне разлике у ученичким процјенама аутократског стила рада наставника у зависности од узраста ученика. Такође, није регистрована значајна разлика у ученичким процјенама анархичног стила рада наставника у зависности од узраста ученика. То нам показује његов $\chi^2 = 3,364$ уз ниво значајности $p = 0,186$.

Дискусија

Сматра се да је наставник један од главних актера васпитно-образовног рада, па се у савременом образовању све више пажње посвећује управо наставнику и његовом стилу рада. Циљ истраживања био је да испитамо какве су разлике у ученичким процјенама стилова рада наставника у зависности од пола и узраста ученика. Резултати истраживања су показали да не постоји статистички значајна разлика у ученичким процјенама демократског стила рада наставника, значајна разлика је регистрована у ученичким процјенама аутократског и лесе-фер стила у зависности од пола ученика. У једном истраживању дошло је до резултата

који говоре да ученици мушког пола процјењују статистички значајно већу присутност демократског стила рада наставника за разлику од ученика женског пола ($\chi^2 = 37,09$ $p = 0,001$). У истом истраживању дошло се до резултата који говоре да ученици мушког пола процјењују веће присуство аутократског и анархичног стила понашања наставника у односу на ученике женског пола ($\chi^2 = 18,61$, $p = 0,000$), (Радовановић, 1997). Резултати и других истраживања говоре да ученици мушког пола своје наставнике процјењују као више аутократске за разлику од ученика женског пола (Кузмановић, Благојевић, 2016). Процјењујући стил рада наставника ученици женског пола имају позитивније ставове према наставницима, док је негативан став изражен код ученика мушког пола (Милошевић, 2009). Наши резултати се слажу са раније добијеним резултатима. На основу овако добијених резултата нашег и резултата ранијих истраживања поставља се питање, зашто су ученици мушког пола више критични у својим процјенама присутности стилова рада наставника? Одговор можемо тражити у полним разликама, улогама које се стављају пред дјецу, односом наставника према ученицима различитог пола и слично. Од раније је познато да се пред мушку дјецу постављају значајно већи захтјеви него пред женску дјецу, док се женској дјечи даје значајно већа подршка. Такође, можемо рећи и то да од типа породице у којој се дјеца налазе и одрастају може да утиче како ће да вреднују своје наставнике. Дјечаци су мање послушни, теже подлијежу ауторитету, тврдоглави су, негирају вриједности и слично.

Други дио резултата говори о разликама у ученичким процјенама присутности стилова рада наставника у зависности од узраста ученика. На основу резултата нашег истраживања, можемо закључити да ученици демократски стил рада наставника различито процјењују као више присутан у седмом разреду него у осмом и деветом разреду. На основу овако добијених резултата поставља се питање зашто ученици седмог разреда своје наставнике виде као више демократе за разлику од ученика осмог и деветог разреда? У трагању за одговором на то питање, прије свега требало би узети у обзир промјене које би могле утицати на њихову процјену присутности демократског стила рада. Те промјене се огледају у томе какви су односи у настави између ученика и наставника, какви су садржаји који се презентују ученицима, захтјеви који се постављају пред ученике, као и промјене које се дешавају у личности ученика узроковане развојним процесима. Од раније је познато да се током школовања мијењају односи између ученика и наставника. На почетку школовања ученици имају најнижи ниво компетенција за самостално савладавање садржаја, али је и начин рада који наставници тада користе такав да ученици имају релативно доста аутономије у одлучивању у појединим елементима свога рада. Како ученици постају старији, настава све више бива конципирана тако да их ставља у положај извршиоца налога, а начин рада се униформише (Павловић, 2010). Тако имамо ситуацију у којој ученици када су оспособљени да самостално одлучују о свом учењу и раду наилазе на препреке и то им се не дозвољава. Вјероватно није без значаја то што однос наставник-ученик постају површни, мање је емоционалне укључености, наставници мање познају ученике и мање прилагођавају захтјеве који им постављају, а све то

отежава сналажење ученика у ситуацијама учења. Када су у питању промјене које се код ученика јављају у том периоду, можемо рећи да су те промјене узроковане, пубертетом. Дјеца на старијем школском узрасту теже прихватају да буду контролисана, и да слушају одрасле, па би због тога могли рећи да су оне један од разлога зашто ученици на старијем школском узрасту своје наставнике процјењују као мање демократе. Ученици са узрастом другачије процјењују присуство демократског стила, а то није случај код остала два стила код анархичног и аутократског. У ученичким процјенама аутократског и анархичног стила рада наставника у зависности од узраста ученика није пронађена значајна разлика. Поставља се питање зашто је то тако? Раније је утврђено да се ставови ученика према учењу и настави мијењају у зависности од разреда који ученици похађају, и како су ученици старији регистровано је да су њихови ставови негативнији (Перућица, 2012). То можемо повезати и са ученичком процјеном стилова рада наставника. Пошто смо добили да ученици своје наставнике процјењују на различитом школском узрасту различито, односно да на нижем школском узрасту процјењују већу присутност демократског стила рада наставника у настави, можемо закључити да њихова процјена присутности демократског стила рада наставника је повезана и са њиховим успјехом у учењу и са ставовима према учењу и настави. Што имају позитивније ставове према настави и учењу то су њихове процјене рада наставника на већем нивоу.

Закључак

Истраживање је спроведено са циљем да се испита да ли постоји разлика у ученичким процјенама заступљености стилова рада наставника у зависности од пола и узраста ученика. Пошли смо од претпоставке да одређене разлике постоје. На основу добијених података можемо закључити да не постоји статистички значајна разлика у ученичким процјенама демократског стила рада у зависности од пола ученика, а да постоји статистички значајна разлика у ученичким процјенама аутократског и лесе-фер стила рада наставника у зависности од пола ученика. Такође, регистрована је разлика у ученичким процјенама демократског стила у зависности од узраста ученика, ученици седмог разреда су процијенили да су њихови наставници више демократични у свом раду за разлику од ученика осмог и деветог разреда. Ученичке процјене аутократског и лесе-фер стила рада наставника нису регистроване у зависности од узраста ученика. Пожељно је да наставник стално код својих ученика открива нове побуде дјечијих радњи, и на тај начин позитивно дјелује на понашање ученика у процесу поучавања и учења што ће се директно одразити на њихов успјех у учењу. Овакве захтјеве код ученика моћи ће реализовати наставник код кога доминира демократски стил рада. У једном истраживању су открили да ће реализација наставе бити ефикаснија и олакшана ако су међусобни односи између наставника и ученика засновани на поштовању, пажњи и разумијевању. На основу добијених резултата можемо закључити да би ученичке процјене присутности стилова рада наставника биле што позитивније, и дале резултате који говоре да у настави доминира демократски

стил рада на свим нивоима васпитно-образовног процеса, потребно је за наставнике организовати што више едукација, семинара, стручних конференција и усавршавања, како би демократски стил рада заживио код већине наших наставника. Нека ранија истраживања говоре да је демократски стил рада наставника највише прихваћен међу ученицима и према њиховом мишљењу даје најбоље резултате (Šejtanić, 2016).

Наше задовољство ће бити ако овај рад може послужити свим истраживачима који се буду бавили истом или сличном природом истраживања, јер ово истраживање представља, тек први корак за нека даља и систематичнија истраживања овог поља рада и дјеловања наставника и ученика у школи.

Литература

- Милошевић, А. (2009). *Стилови рада савременог наставника*. Ужице: Регионални центар за професионални развој запослених у образовању.
- Костовић, С. (2000). Могући индикатори васпитног стила наставника. *Pedagogija*, 3-4, 471–475.
- Kuzmanović, B., Blagojević, M., Vujičić, M. (2016). *Stilovi učenja studenata različitih profesija*. Univerzitet u Kragujevcu: Fakultet tehničkih nauka.
- Павловић, З. (2010). *Мотивационе оријентације и школско учење*. Универзитет у Источном Сарајеву: Филозофски факултет.
- Perućica, R. (2012). *Stilovi rada nastavnika i odnos učenika prema nastavi*. Neobjavljeni magistarski rad. Pale: Filozofski fakultet Pale.
- Радовановић, И. (1997). *Стил понашања физичког васпитања*. Београд: Учитељски факултет.
- Stilin, E. (2005). *Stil rada i kompetencije odgajatelja u učeničkim domovima*. Rijeka.
- Adamić, S., Šejtanić, S. (2016). *Stilovi rada nastavnika*. Mostar: Univerzitet „Džemala Bijedića”.

Ranka Perućica,
Biljana Sladoje-Bošnjak,

STUDENT ASSESSMENT OF TEACHER WORK STYLES IN THE TEACHING PROCESS TODAY

Summary

Contemporary research in the field of education shows that the teaching style closely determines the quality and level of student achievement. Teacher styles are considered as very important for successful learning in the teaching process today. A significant field of study is determining whether and in what sense the socio-status characteristics, such as gender and age, are related to the teacher's styles. The aim of this paper was to examine how students assess the representation of teachers' styles depending on the gender and age of the students. Our main hypothesis was that there are some differences in the representation of teachers' styles depending

on the gender and age of the students. The sample of the research consisted of students from the seventh, eighth and ninth grades from the area of the Sarajevo-Roman region. On the basis of the obtained results of the research, the representation of the democratic style of teachers' work, depending on gender of the students, is not registered, while it is registered representation of a democratic style, depending on the age of the students. When it comes to student assessment of the presence of an autocratic and anarchic style of teacher work, the representation of both styles is registered depending on gender of the students, while autocratic and anarchic style of teacher work is not registered depending on age. Male students estimated that their teachers use autocratic and anarchic style in their teaching process.

Key words: *teacher's work style, gender and age of students, teaching process today*